

veiligheid binnen de groep

12

'DE SCHOOL BEPAALT JE LEVEN!!'

Kinderen onderzoeken
hun schoolgeschiedenis

Met open projectonderwijs doen de brugmuggen van het Wagenings Lyceum ervaring op met het verhelderen van de eigen situatie en hun basisschool-verleden. Hun commentaar op de basisschool, de eigen en andere VO-scholen en de houding van de leerkrachten spreekt voor zich.

Kathinka van Dorp werkt als begeleidster van het SOP (Stichting Ontwikkeling Projectonderwijs) op het Wagenings Lyceum.

Op het Wagenings Lyceum worden er met de eersteklassers allerlei activiteiten ontwikkeld rondom de overgang van basisschool naar voortgezet onderwijs. Zo lopen de leerlingen vóór de zomervakantie een dag op de nieuwe school mee en hebben ze per klas buiten school een paar introductiedagen.

In de afgelopen jaren zijn er in sommige klassen speciale projectjes rondom deze overgang georganiseerd, waar we in dit artikel nader op in gaan. De behoefte aan deze projecten is gegroeid bij de groep leraren die nu voor het tiende jaar werkt aan de ontwikkeling van open projectonderwijs op deze school.

Heel in het kort komt het open projectonderwijs neer op het volgende: een half schooljaar lang wordt gedurende zes lesuren per week het vak aan de kant gezet en doen de leerlingen onder begeleiding van ongeveer vier leraren onderzoek naar thema's die zij belangwekkend vinden. De

leerlingen gaan daarvoor regelmatig de school uit tijdens de projectblokken en de twee werkdagen die in het project zijn geïntegreerd. Door toedoen van het ministerie van Onderwijs en Wetenschappen kunnen er jaarlijks slechts in drie klassen open projecten gedaan worden. De doelen die de leraren voor ogen staan zijn: leerlingen (op een gelijkwaardige manier) leren samenwerken aan het onderzoeken van de wereld waarvan zij deel uitmaken; ervaringen opdoen in het veranderen van onrechtvaardige situaties en machtsongelijkheid die ze in de hen omringende wereld ontdekken; solidair leren zijn met elkaar in de klas en met mensen die onderdrukt worden.¹

Juist in de open projecten in de eerste klassen werd de overgang basis-/voortgezet onderwijs als problematischesignaleerd. Door de projectleerkrachten en de begeleid(st)ers van de Stichting Open Projectonderwijs² zijn toen 'voorprojecten' opgezet waarin deze overgang uitgediept werd. Daarin werd ook de overgang van het — grofweg — klassikale vakonderwijs naar het open project

opgezet waar leerlingen zeggenschap over hun eigen onderwijs kregen. De voorprojecten worden voor de start van het open project in de eerste klassen georganiseerd. De kinderen gaan hier vooral in op hun individuele lagere-schoolervaringen met de bedoeling om die, ondanks alle verschillen, meer gemeenschappelijk te maken. We verwachtten dat het effect van dit 'voorproject' vooral zou zijn dat de kinderen (samen) wat steviger zouden komen te staan in de nieuwe onderwijs situatie van alle dag. Bovendien verwachtten we dat de overgang van de lessen naar het open project minder groot zou zijn, omdat ze al bezig waren geweest met de verscheidenheid aan manieren waarop het onderwijs georganiseerd kan worden.

Ook al zijn er meerdere ervaringen met voorprojecten opgedaan, beschrijven we hierna één project omdat de lezer(es) dan dichtbij de overwegingen van de begeleid(st)ers en de ervaringen van de leerlingen kan blijven.

Bij elkaar heeft dit voorproject negen blokken van één of twee lesuren geduurd en zijn de vijf leerkrachten die later open project met de klas gingen doen vijf avonden bij elkaar geweest (dit noemen we deelgroepbijeenkomsten) en is er één ouderavond gehouden.

In het voorproject wordt op vier vraagstellingen in achtereenvolgende onderwijsactiviteiten ingegaan. Allereerst een probleem dat de kinderen die net van de basisschool komen dicht op de huid zit: *het vernederend behandeld worden door oudere leerlingen* om 't simpele feit dat ze de jongsten en de kleinsten zijn. Vervolgens wordt de vraag gesteld: *Is iedere basisschool anders of hetzelfde?* Om hier achter te komen worden alle daagse leuke en vervelende lagere schoolherinneringen vergeleken. Daarna wordt onderzocht *waar de ex-zesdeklassers zijn gebleven*, die naar een andere middelbare school gingen. Dat roept vragen op als: *Waarom niet samen door na de basisschool?* en: *Hoe moet de school veranderen zodat iedereen dezelfde middelbare school kan doorlopen?* Tenslotte wordt bekeken hoe leraren op verschillende manieren hun onderwijsactiviteiten kunnen organiseren en hoe sterk dat de houdingen van de leerlingen beïnvloedt. De vraag daarbij is: *Veranderde leraar: andere leerlingen?*

Veel brugmuggen en één bruggiraf

Voordat we met de kinderen in hun schoolverleden doken, was het nodig aandacht aan het plagen van 'brugmuggen' te besteden. Veel momenten van de schooldag, die de kinderen buiten het leslokaal doorbrengen, hebben hiermee te maken. Het gaat om de problemen die de eersteklassers ondervinden, doordat veel hogereklassers enerzijds dóór en óver hen heen kijken en anderzijds hen uitdagen in vernederende ontgroeningsgrapjes. Het is opvallend dat de brugmuggen-pestereien zich het scherpst toespitsen tussen jongens uit de eerste klas en jongens uit hogere klassen. En ze uiten zich vooral in krachtmetingen in sterkte en lengte. Als een 'brugmug' dan eenmaal onder ligt zal dat door de omstanders met vernederende opmerkingen nog eens bekrachtigd worden. Het is inderdaad een zichtbaar feit dat jongens in de eerste klas over het algemeen kleiner zijn dan de meisjes en daarmee dus de kleinsten van de hele school. Veel van deze jongens voelen zich hier in vergelijking met al die grote meiden en jongens niet prettig bij. Zij laten hun ongenoegen op allerlei manieren blijken in het contact met grote jongens die nu kunnen doen wat hen eerder is aangedaan.

Het belangrijkste effect van het aanpakken van deze problematiek is dat kinderen gestimuleerd zijn om het allemaal niet meer te pikken, maar zich tegen deze vernederende handelingen te verzetten. Zo hebben vijf jongens een toneelstukje gemaakt dat ze voor de klas en later voor de ouders hebben opgevoerd. Dit toneelstukje is later met een aantal verhaaltjes van klasgenoten, in het leerlingenblad opgenomen. Ook een hogereklasser heeft daar commentaar op geleverd. Een deel van deze verhalen zullen we hier overnemen, omdat daar haast voor zich spreekt hoe de kinderen zich in deze situatie voelen en zijn gaan verzetten.

Is iedere basisschool anders of hetzelfde?

We zijn de onderwijsactiviteiten begonnen met de gezamenlijke verwerking van de nog zeer verse er-

Erg verdrietig was ik toen ik van die gezellige lagere school af ging. Daar hebben we een leuke tijd gehad.

Eerlijk gezegd denk ik wel dat het een leuke school is en daarom wil ik er op. Maar ik denk wel dat er met mij veel gevochten zal worden want die kinderen zijn zo lang.
Brenda

varingen op de verschillende lagere scholen. In het eerste blok hebben we verteld waarom het ons belangrijk leek dat ze aan elkaar wat lieten zien van hun schoolgeschiedenissen om zo verschillen en overeenkomsten daartussen te gaan zien. Ze hebben allemaal een tekening gemaakt over de *alledaagse leuke en vervelende dingen die er op de lagere school gebeurden*. Het ging ons om het alledaagse, het steeds weerkerende, omdat dat voor hun de meeste invloed moet hebben gehad en niet om de eenmalige, uitzonderlijke gebeurtenissen die ze bovendien vaak al spontaan aan elkaar verteld hebben.

De lagere school kwam er niet rooskleurig uit! Leuke dingen waren niet vaak in de tekening te vinden, er kwamen veel ruzies en scheldpartijen vooral tussen kinderen onderling en tussen onderwijzer(es) en kinderen in naar voren. We wilden de kinderen over deze tekeningen laten spelen.

In de deelgroep van leerkrachten hebben we een gesprek gehad over de wenselijkheid om de kinderen zelf de spelthema's te laten bepalen of om als begeleiders zelf weerkerende thema's uit de tekeningen te halen. Het laatste gebeurde. Om niet te veel tijd te besteden aan het langdurig proces om van individuele thema's naar gezamenlijke thema's te komen, hebben we in de pauze voor het blok de tekeningen zelf naar thema's geordend en ze met dat thema erbij opgeprikt. De kinderen konden wel hun eigen tekening verhangen als die volgens hen beter bij een ander thema aansloot. Daarna gingen vier begeleiders met een papier met het thema in een hoek van het lokaal staan en daar konden kinderen zich bijvoegen met hun tekening. De thema's waren: Wie is op wie?; Straf; Pesten; Verhouding onder-

Ik denk dat het daar leuk is met veel mooie meiden. Maar wat ik griezelig vind, is dat je de kleinste bent en misschien accepteren ze ons niet maar dat zal wel meevallen.

wijzer(es)/leerlingen (hoewel dit laatste niet werd gekozen, komt het wel in de andere stukjes voor).

Van tevoren hebben we speltips doorgepraat (zie kader). Dit was zinvol omdat niet iedereen ervaring had in het begeleiden van spel, terwijl we als doel hadden om door middel van spel de lagere schoolervaringen te analyseren en te vergemenschappelijken. Spel is daar een uitnemend middel voor, omdat kinderen van verschillende lagere scholen nu één klassesituatie gingen spelen waarvoor ze het onderling eens moesten worden hoe die situatie in elkaar zat.

Het groepje 'Straf' bleek niet in staat één situatie te maken en heeft toen een stuk gemaakt waarin afwisselend de dagopening, lessen, pauze en straf op de Christelijke Streekschool 'De Samenzang' en de Montessorischool 'De Puinzooi' werden gespeeld. Er kwam goed in naar voren dat op de autoritaire school de kinderen veel gemener en onsolidairder tegen elkaar waren (bijvoorbeeld als er één straf kreeg voor iets waar meer kinderen bij betrokken waren), en dat de onderwijzer hen tegen elkaar uitspeelde (verdeel en heers). Als de kinderen vochten, reageerden ze zich ook echt agressief op elkaar af. Op de democratische school was eerst een kringgesprek over de praktische problemen in de klas, waarin de onderwijzeres kritiek op zichzelf ook pikte. Het vechten was veel speelser, werd beschouwd als een vorm om je samen uit te leven. De onderwijzeres moedigde de meisjes aan ook mee te vechten.

Het groepje 'Pesten' maakte een stuk waarin een meisje, dat alsmaar goeie cijfers haalde en braaf was, door de onderwijzer tot voorbeeld aan de klas werd gesteld, terwijl hij de andere kinderen bekritiseerde en strafte. De kinderen gingen haar nu pesten. Maar later speelden ze de situatie bij dit meisje thuis, waar zij allerlei karweitjes voor haar moeder moest opknappen en niet zelf iets leuks kon doen of buiten kon spelen met andere kinderen. Of de situatie in de klas door dit nieuwe inzicht beïnvloed werd lieten de spelers open. Van het laatste stuk 'Wie is op wie?' is het het leukst om te vertellen hoe het gesprek om tot een stuk te komen verliep. Eerst werd er alleen gebeld over het thema en durfden ze er niets over te zeggen. Maar langzaam aan met een aantal vragen van begeleiders en met het doel voor ogen dat ze een situatie en gebeurtenissen uit gingen spelen, kwamen de volgende inzichten op het bord:

Speltips voor begeleiders

VOORBEREIDEN IN GROEPJES

1 Praten over thema:

- * Begeleider stelt vragen hoe het met straf, ruzie o.i.d. op de verschillende scholen was.
- * Samen probeer je overeenkomsten en verschillen duidelijk te krijgen.
Daaruit volgen de dingen die de kinderen in het spel aan het publiek duidelijk willen maken (bijvoorbeeld volwassenen hebben altijd het laatste woord; jongens vechten, meisjes kibbelen o.i.d.)
- * Dan bedenk je met elkaar een situatie, gebeurtenissen.
- * Dan verdeel je de rollen en praat de rollen in, vooral de volwassenenrollen die niet hun eigen rollen in het dagelijks leven zijn. Hiervoor vragen stellen als: hoe oud ben je, hoeveel jaar geef je al les, ben je streng, doe je wel eens projecten in de klas e.d.

2 Spelen in kleine groep:

- * Begeleider speelt niet mee, maar stopt het spel even als hij iets niet duidelijk vindt (afklappen) bijvoorbeeld:
'Klopt dat met de werkelijkheid?'
'Was dat jullie afspraak?'
'Kunnen jullie dat zo en zo niet duidelijker maken?'
en je kan zelf natuurlijk voorspelen, dat stimuleert lekker.

SPELEN VOOR ELKAAR

NAPRATEN NA IEDER SPEL

- 1 Begeleiders vragen kijkers wat ze gezien hebben.
- 2 Spelers reageren hierop, zeggen of het klopt of wat ze anders bedoeld hadden.
- 3 Begeleiders vragen kijkers of ze ook een idee of ervaring hebben hoe het anders zou kunnen, dus of de situatie veranderbaar is.
Als er tijd is kan dat gespeeld worden ...

DIT IS GEEN RECEPT!

- jongens en meisjes zitten gescheiden
- meisjes willen wel bij jongensgroepjes meewerken, maar ze worden afgewezen. Andersom wijzen meisjes jongens niet af, maar ze willen niet vaak bij een meisjesgroepje
- een paartje voelt zich een niveau verder, daar kan je niets mee samen doen, je wordt door hen afgeweerd
- een bink, een stoere jongen, vindt dat hij een meisje een hele gunst verleent als ze met hem mag gaan
- meestal laten jongens en meisjes niet direct aan elkaar horen dat ze verliefd op elkaar zijn, maar dat gaat meestal via briefjes of via vriendjes of vriendinnetjes
- als een jongen en meisje iets samen doen, worden ze heel snel uitgejouwd 'Hé, die gaat met diel' Jaloers?

- er worden onder de lessen veel grappen gemaakt over de juf en op wie zij in het geheim verliefd is en over kinderen die het op elkaar zijn.

In het stuk waren deze inzichten verwerkt. Over ieder stuk heeft het publiek wel even gezegd wat ze gezien hadden en wat ze ervan vonden. Maar het belangrijkste was gebeurd in de voorbereiding en het spelen zelf.

Ons plan was om in een tekenuur na dit spelen de kinderen in de spelgroepjes een *gezamenlijke tekening* over het spelthema te laten maken. Onze bedoeling was om de tekeningen voor en na het spel te vergelijken en te zien of de inzichten in het lagere-schoolgebeuren gegroeid waren. Op die manier zouden de kinderen zelf ook kunnen zien dat hun inzichten zich ontwikkelen. Iets

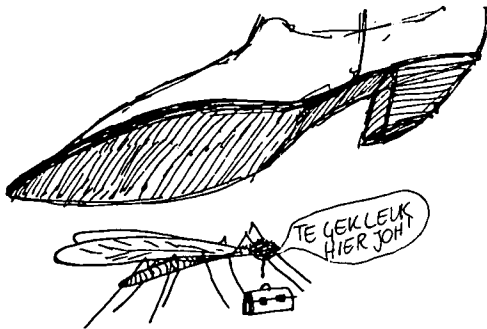
De eerste schooldag viel erg mee, maar waren veel kinderen waar erg veel tegen werd geroepen: BRUGKUG!

Of wat erger was: er liep een jongen van onze klas op de gang en werd gepakt door een grotere jongen, en werd achter een deur gezet. Ging die in de gang roepen: "Jongens, tuffen voor een kwartje".

Maar al met al vond ik het allemaal vreselijk meevallen, maar we werden ook goed ingelicht door bepaalde mensen. Ook mochten we geen cijfers vóór 1 oktober krijgen, maar dat hield niet in dat we nu ons best niet hoefden te doen.

...

Anita van de Maas 1B,

-Brugmuggentoneelstuk-

Introduktiedagen in "de Innen kamp"
Donderdagavond toneel

Deel 1: Brugmuggen verdelging

"Hé, brugmuggen!"
"Sluit hem op!"
"Spugen tegen Bartje voor een kwartje!"
"Verdomme laat me los!"
"O, laat dat jochie maar los, anders gaat ie nog huilen!"

2: Bruggiraffe wraak

"Hé, jongens, ik heb een plan!"
"Als we nou twee jongens op elkaar zetten zijn ze heel groot en dan schrikken bla bla bla!"
"Ja, oké."

Ze gingen te gedaan
giraffe: "Kijk daar eens onze vrienden!"
"Help!"

"Stop de conierger!"
"Ja jochies vegen!"

En onder het vegen
"Jongens, wij scheiden jullie niet meer uit, en we doen alles samen, O.K.?"
"Ja, ja."

"het gaat samen
...altijd beter..."

M.B. 1^b

Het pesten van brugmuggen

De commissie leefbaarheid is aan het organiseren dat in de Soet-75 week de hoekjes opgeknapt kunnen worden. Laatst waren we erover aan het praten of er misschien speciale hoekjes voor brugklassers moeten komen, waar ze niet verjaagd kunnen worden door mensen uit hogere klassen. Er was daarom ook een groep mensen uit 1B bij die vergadering. Een paar dingen die zij zeiden over het pesten van brugklassers vond ik heel opvallend.

Er werd gezegd wat het ergens misschien wel onlogisch is dat vooral tweede klassers, die zelf weten hoe lullig het is om gepest te worden, eerste klassers pesten. Maar dat blijkt soms sommige tweede klassers met een boel wraakgevoelens rond lopen. En die kunnen ze niet afreageren op de mensen die hun pestten (om de eenvoudige reden dat die meestal groter en sterker

waar ze zichzelf vaak niet zo bewust van zijn, maar wat we in projecten belangrijk vinden dat kinderen van zichzelf gaan zien. Helaas is dit uur niet zo uit de verf gekomen. Waarschijnlijk komt dit omdat het het enige voorprojectblok was waar een leraar alleen voor de groep stond, waardoor het gebeuren weer het image van een 'gewone' les kreeg.

Daarna wilden we met de volgende vraag terugkijken naar de basisschool:

Waar zijn je klasgenoten uit de zesde gebleven?

- Weet je op welke scholen ze zitten?
- Waarom zitten ze niet hier?
- Wat zou er op het Wagenings Lyceum moeten veranderen, zodat zij er ook op kunnen?

De begeleiders stimuleerden om er met kinderen van dezelfde lagere school samen aan te werken. Sommige kinderen werkten er in hun eentje aan, omdat ze als enigen van een bepaalde school kwamen. De begeleiders liepen rond en werkten steeds een tijdje in een groepje mee. Maar zoals

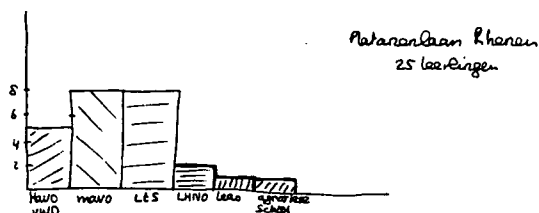
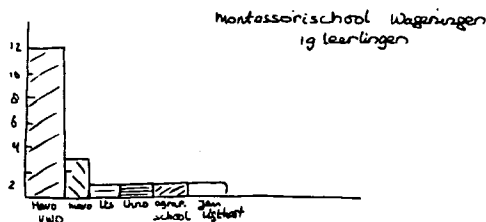
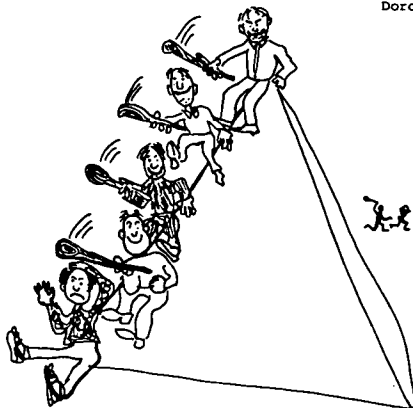
met de vorige activiteiten werden de traditionele leraar- en leerlingrollen verlaten, omdat de kinderen de deskundigen zijn over hun lagere school en niet de leraren.

Een meisje kwam al snel verrast tot de conclusie dat zij het enige meisje van haar klas was dat naar de havo ging. Zij wilde dat toen ook voor de jongens van haar klas nagaan en dat bleken er vijf te zijn. Zij stelde de klas voor deze vraag erbij te nemen en steeds te kijken of er ook verschillen tussen jongens en meisjes waren. Later zijn de kinderen op het bord gaan turven naar welke schooltypes alle zesdeklassers, jongens en meisjes gescheiden, zijn gegaan. Daaruit werd duidelijk dat het merendeel van de zesdeklassers naar de mavo of één van de lbo-types ging en dat geen meisje naar de lts ging, maar wel een paar naar het lager agrarisch onderwijs.

Daarna hebben we gepraat over de vraag waarom kinderen naar het lbo zijn gegaan en niet naar het havo/vwo. Als eerste reactie werd gegeven: 'niet genoeg verstand'. Maar op de vraag of er ook andere redenen waren, begonnen de kinderen echt na te denken en te overleggen over kinderen uit

zijn). En die daarom de nieuwe brugklassers gaan jennen.
 Hoe erg dat pesten nou eigenlijk is?
 Nou, volgens mij erg genoeg om er een stukje over te schrijven, en te hopen dat iedereen erover na gaat denken. Zelf heb ik ook nog nooit brugklassers zien pesten. Maar op die vergadering van de commissie leefbaarheid kreeg ik de indruk, uit de manier waarop de lb-ers praatten, dat ze het ondertussen al bijna doodnormaal vinden om gemiddeld 1 à 2 maal per dag pootje gehaakt worden, of "brugmug" naar hun hoofd geslingerd krijgen. En dat vind ik echt te gek worden. Natuurlijk overleven de brugklassers het wel. Misschien worden ze er zelfs wel hard van. Maar of dat laatste nou zo positief is....
 Als we niet praten en nadenken over dat pesten dan betekent dat "gehard worden" dat de brugklassers leren dat de grotere, sterkere, hogere, meer geschoolde, oudere zich mag afreageren op de kleinere, zwakkere, lagere, minder geschoolde, jongere. Dus dat zij later, als ze ook grotere enz. zijn, dat ook mogen....
 En dat vind ik verkeerd en heel onrechtvaardig.

Dorothee

hun klas.

'Henk die was gewoon technisch', 'en zijn vader is dat ook, die is loodgieter', 'en hij wilde dus naar de lts'. De vraag werd toen of kinderen vaak hetzelfde soort werk gaan doen als hun ouders. Toen vertelden veel kinderen hoe dat voor hun ouders lag (nog niet hoe dat voor henzelf lag: ze hebben zelf geen duidelijke beroepsverwachting). Een flink aantal vaders blijken boeren- of arbeiderszonen te zijn, die thuis een uitzondering waren omdat ze goed leerden. Vader, maar vooral moeder, hield hen vaak tegen om door te gaan leren of zelfs studeren. Het argument was 'Word toch gewoon boer, zoals wij'. De meeste leerlingen zeiden dat zij deze weerstand van hun ouders niet hadden ondervonden, maar dat sommige kinderen uit hun zesde klas deze steun van thuis om door te leren niet kregen.

Naast het werk en de houding van de ouders werd ook de invloed van de lagere school op de middelbare-schoolkeuze genoemd. 'De school bepaalt je leven', riep een meisje uit. Het advies van de onderwijzer vonden de ouders belangrijk. Alleen die ouders vonden het advies niet zo belang-

rijk, 'die meer weten dan de onderwijzer', zeiden de kinderen.

Bij het plenair uitwisselen van de conclusies van de groepjes tekende een leraar staafdiagrammen per school op het bord, waaruit opeens heel duidelijk werd dat de ene school een hoge piek bij havo/vwo had en de ander bij mavo en weer een ander bij het lbo. Dat ontlokte hem de vragende opmerking aan de kinderen: 'Als je dat zo ziet zou je zeggen dat de kinderen van de dorpschool in Rhenen dommer zijn dan de kinderen van de Montessorischool in Wageningen.' Dat geloofde niemand en er werd naar andere verklaringen gezocht. Naast de verklaringen die hiervoor genoemd zijn, wordt nu ook gewezen op het dialect dat veel dorpskinderen spreken, terwijl de school alleen ABN gebruikt. Volgens veel kinderen werkt dit discriminerend omdat de kinderen die thuis alleen dialect spreken op school veel meer moeite hebben. De leraar Nederlands maakte dit nog concreter door op te merken: 'stel dat ik in dialect lesgeef en er is één kind in de klas die dat dialect thuis ook spreekt, dan heeft die alleen goeie cijfers voor Nederlands'.

*Nu zijn we de kleinsten. Dat is niet zo leuk.
Vooral in het begin schelden ze je vaak uit
voor brugsmurft of zoiets. Jeroen*

Wat er op het Wagenings Lyceum moet veranderen, zodat alle zesdeklassers er op kunnen

Deze laatste vraag bracht ons tot een gesprek over de manier waarop een middenschool opgezet zou moeten zijn. Ze bleken zich niet bewust te zijn van het feit dat ze door hun keuze voor havo/vwo ook gekozen hebben voor een opleiding en beroep waar je vooral met je hoofd werkt en gekozen hebben om géén timmerman of loodgieter te worden of een ander beroep waarbij je vooral met je handen werkt. De jongens vonden dit maar niks, ze vonden het veel leuker om met hun handen bezig te zijn dan met hun hoofd. De meisjes bleven er onverschillig onder. Maar we hadden als begeleiders ook niet onder hun aandacht gebracht dat je met havo/vwo ook geen gezinsverzorgster of kapster kan worden. Wel vertelde een meisje dat in haar klas alle meisjes precies wisten wat ze wilden worden: serveerster. En daar hoefden ze niet voor naar de havo.

We gingen hierop door met de vraag of er kinderen zijn die al weten wat ze later willen worden. Vrij algemeen werd hier met nee op geantwoord. (Op het eind van het open project zijn er wel een aantal kinderen die weten wat ze willen worden. Gezien de beroepen die ze opnoemen, hebben die te maken met hetgeen ze in het project hebben onderzocht.)

Toen we hen vertelden dat je op een middenschool nog niet kiest om met je hoofd of handen te gaan werken, maar voor beide leert, zagen ze dat erg zitten. De jongens én de leraren wilden leren koken en naaien en de meisjes én leraressen wilden leren houtbewerken, lassen, metselen, enzovoort.

Verder vonden ze dat de lessen als volgt moeten

Op de lagere school hoor je tot een van de sterksten en hier tot een van de slapsten. Op de lagere school kun je iemand een ram verkopen, als je op een hogere school zit kan je dat niet doen. Tommy

veranderen:

‘Leraren moeten zo les geven en kinderen begeleiden dat het bij ieder kind aansluit. Voor sommige kinderen moeten ze dat dus anders doen, zodat ieder op zijn manier kan leren, want het moet aansluiten bij je eigen taal en zo.’

‘Kinderen kunnen elkaar ook helpen en elkaar leren. Als je maar niet altijd voor jezelf, alleen moet werken.’

Bezoek aan lbo-scholen

Als vervolg op het onderzoek naar de ex-klasgenoten hebben de begeleiders bezoeken aan de lbo-scholen georganiseerd, waarop oude vriendjes en vriendinnetjes zaten. In het vooroverleg met de school hebben we gestimuleerd dat deze ex-zesdeklassers zelf de rondleiding zouden verzorgen. Deze bezoeken zijn in kleine groepjes afgelegd en hebben een grote diversiteit aan ervaringen opgeleverd.

Het meest aantrekkelijke voor de leerlingen waren zonder meer de praktijkgerichte vakken die ze zelf niet hebben. Bijvoorbeeld een lts waar een klas aan het begin van het jaar een auto helemaal uit elkaar haalde, die aan het eind van het jaar weer in elkaar moest zitten. Op een huishoudschool trokken de kooklessen en naailessen (waar ze zelf aan mee deden) hen aan. Dat is natuurlijk niet zo verwonderlijk omdat in hun eigen schooltype aan deze leergebieden vrijwel geen aandacht wordt besteed. Ook vonden ze het boeiend om met buitenlandse kinderen te praten, waarvan er één nog niet zo lang geleden herder in Marokko was.

De Wageningse leerlingen hebben bij deze bezoeken nog veel meer indrukken opgedaan, zoals leraren die ze autoritair vonden optreden (‘Hij beantwoordde al onze vragen die we aan leerlingen stelden’), strakke regels op een school (‘In de pauze moesten ze met z’n vierhonderden aan tafels hun boterhammen opeten, net als in een fabriek’), de kleren (‘modepopperig’), het uiterlijk en de omgang van de leerlingen met elkaar.

Ook kregen ze vragen terug waaruit bleek dat ze geneigd waren naar buitenstaanders hun eigen school te verdedigen. Bijvoorbeeld in een gemengde lbo-brugklas werden ze onder vuur genomen over het feit dat gym en handvaardigheid in Wageningen voor meisjes en jongens apart werd gegeven. Hoewel de Wageningers daar op school ook kritiek op hadden, probeerden ze dat nu

eerst te rechtvaardigen, maar argumenten schoten uiteindelijk tekort.

Over deze verschillen met hun eigen (school)cultuur zou een project op zich te organiseren zijn. Dat was echter niet het plan met dit korte voorproject.

Je kan je afvragen of je door zo'n eenmalig bezoek niet bezig bent vooroordelen tegen kinderen van een 'lager' schooltype te bevestigen. Misschien is dat bij een enkeling op bepaalde punten inderdaad gebeurd, maar dan wel in het geval van bestaande vooroordelen. Maar we denken dat een voorbereid bezoek met de bedoeling te achterhalen of je niet met je zesdeklas-vriendjes en -vriendinnetjes samen door had willen leren en ook had willen leren wat zij leren en jij niet leert, de ontwikkeling van vooroordelen tegengaat. Vooroordelen zijn immers voor een groot deel gebaseerd op onwetendheid en op van-horen-zeggen en verminderen vaak het persoonlijk contact met degenen waar je op afstand over geoordeeld hebt. Het is natuurlijk ook belangrijk dat deze leerlingen die elkaar nu op andere scholen ontmoetten drie maanden geleden nog bij elkaar in de klas zaten, waardoor vooroordelen nog niet zoveel kans gekregen hebben als een paar jaar later.

Bezoek aan een middenschool

We wilden dat de kinderen na dit onderzoek naar hun ex-klasgenoten ook écht konden ervaren wat een middenschool is, door er één te bezoeken. Zo zouden ze zich kunnen verdiepen in de mogelijkheid om een school te maken waardoor er minder ongelijkheid tussen kinderen aangewakkerd wordt, omdat ze niet uitgesplitst worden naar ongelijkwaardige schooltypes. De school die hen wilde ontvangen was Centrum Oud-West in Amsterdam.³

De leerlingen hebben hier een dag meegedraaid in verschillende klassen. De kinderen waren verrast door de hartelijke manier waarop ze ontvangen werden door leerlingen van de leerlingenraad en door de klassen waarin ze gingen meedoen. Ze werden makkelijk opgenomen om samen bijvoorbeeld sommen te maken en kwamen daardoor zelf los om bijvoorbeeld in de les ook vragen te beantwoorden.

Het viel op dat sommige Wageningers in het samenwerken met Oud-West-kinderen spontaan dingen gingen uitleggen en hints gaven zoals: 'Lees je verhaal nog een keer over om te kijken of

de zinnen wel af zijn.'

Omdat de middenschool nog niet integraal is ingevoerd in Nederland en havo/vwo-scholen ook minder bereid zijn nu al aan experimenten mee te werken, is het begrijpelijk dat Centrum Oud-West nog niet de middenschool is zoals zij er in de toekomst uit moet gaan zien: een school waar alle basisschoolleerlingen gezamenlijk doorgaan. Daarom ging het nagesprek voor een deel over milieu-verschillen zoals havo/vwo-kinderen die ervaren hadden. Zelf benoemden ze de verschillen niet zo, maar hadden het over uitingen daarvan in het onderwijs. De Wageningers kregen de indruk dat zij zelf leren belangrijker vonden, net zoals hun ouders, dan de Amsterdammers, vooral om wat ze later met een diploma konden gaan doen in de maatschappij. Daarmee wilden ze niet zeggen dat ze leren nú leuker vonden!

Daarbij viel op dat de buitenlandse en arbeiderskinderen uit Wageningen het best de andere houding tegenover leren en school van de Amsterdammers begrepen en die aan hun klasgenoten, die het vreemd vonden, probeerden uit te leggen. Verder waren de Wageningers verrast en soms vonden ze het ook benijdenswaardig dat op deze school geen cijfers werden gegeven, je niet kon blijven zitten, je kon kiezen welke vreemde talen je wilde leren (vooral het Spaans trok ze aan), de leerlingenraad over veel zaken mee kon overleggen en beslissen en natuurlijk de vakken die ze zelf niet hebben: huishoudkunde, gezondheidszorg en algemene technieken. Hun conclusie was dat ze wel met vier à vijf leerlingen uit hun klas in zo'n middenschoolklas zouden willen zitten en dan ook zouden proberen in groepjes samen te werken en uit te leggen. Alléén zagen ze zich dit niet zo doen.

Veranderde leraar: andere kinderen?

Na dit bezig zijn met de wenselijkheden van de middenschool en externe democratisering van het onderwijs, zijn we bezig gegaan met de ervaringen op de eigen nieuwe school en de inmiddels oude basisschoolervaringen.

We wilden een activiteit organiseren waardoor de kinderen konden gaan voorzien dat als een leerkracht een andere houding aanneemt voor de klas en zijn les anders organiseert de houding van de kinderen daardoor óók verandert. We hechten hier betekenis aan omdat de overgang voor de kinderen van gewone lessituaties naar het open

project, dat ze ná dit voorproject gaan doen, veel verwarring en onduidelijkheid kan oproepen. We wilden proberen hierin wat helderheid te brengen door meer zicht te geven op de wisselwerking tussen leerkracht en groep leerlingen en ook op de verschillende wijzen waarop onderwijsactiviteiten georganiseerd kunnen worden. We hebben voor dit deel een technische film (op video) bekeken waarin een onderwijzeres eenzelfde les op drie verschillende manieren pedagogisch aanpakt. Die aanpakken worden in de film autoritair, anti-autoritair en sociaal-geïntegreerd genoemd. In de deelgroep hebben we vijf vragen als richtlijnen voor het gesprek na de film voorbereid:

- 1 Hoe was het bij jou op de lagere school en herkende je dat in de film?
- 2 Waar zou je je het lekkerst voelen en waar het minst? Waar zou je het meest leren?
- 3 Door steeds een ander gedrag van de onderwijzeres kon je merken dat de kinderen anders met elkaar omgingen. Wat hebben jullie daarvan gezien?
- 4 Waarom denk je dat onderwijzers zo doen als in de film, wat willen ze bereiken?
- 5 Wat kan je als leerling doen als je een leraar hebt die lesgeeft op een manier die je niet prettig vindt?

Hieronder willen we de belangrijkste opvattingen en inzichten weergeven die over de vijf vragen door de kinderen naar voren werden gebracht. Op de eerste vraag kwamen veel verhalen los over hun lagere school, waar het in de klas een grote keet werd als de onderwijzer(es) even de deur uit was (autoritair).

Op de tweede vraag werd vooral gezegd welke les-situatie ze het minst zagen zitten: 'Je wordt knetter in die puinzooi' (anti-autoritair).

'Als leraren je steeds zeggen: "dat is fout, dat is fout", is het niet leuk, en dan leer je niet' (autoritair).

'Als het zo heel streng is doe je alles met tegenzin, je moet alles persé doen, dus je hebt er geen zin meer in' (autoritair).

'Ik heb het liefst een beetje vrijheid. Want fluiste-

ren met elkaar doe je altijd wel. Daar leer je mee' (sociaal geïntegreerd).

Op de derde vraag werd ook gereageerd op wat ze niet zagen zitten:

'In die autoritaire les probeerde iedereen baas boven baas te zijn, zodat juf hún aardig vond en niet de anderen. Echt zo'n soort wedstrijd wie ze het aardigst vindt.'

Een begeleider vraagt: 'Lag dat nou aan de juf, of waren het minder aardige kinderen?'

't Lag aan de juf, want die zorgde ervoor dat een paar een wit voetje konden halen en anderen helemaal vernederd werden en als de juf dan een meisje vernederde, vonden die andere kinderen haar ook heel stom.'

'In die autoritaire les wilden ze alleen maar het lieverdje van de juf worden.'

Op de vierde vraag brachten ze het volgende in: 'Ik denk dat die juf zo autoritair wordt, omdat ze onderdrukt wordt door andere mensen, want zij onderdrukte weer kinderen, en die gingen weer andere kinderen onderdrukken.'

'Als de kinderen meer vrij zijn in de les, denk ik dat de juf vroeger een tijdje onderdrukt was en toen erna niet meer en dat ze toen dacht: ja het is eigenlijk veel fijner om zo les te krijgen.'

'Misschien hebben ze het wel van iemand zo geleerd, dat je zo het beste iets leert.'

Het valt op dat er geen verbanden gelegd worden tussen het doen en laten van de onderwijzeres en de eisen die het onderwijs aan haar en de kinderen stelt. Vooral de laatste vraag roept veel reacties op, enerzijds de aanpassende:

'Als je leraar streng is en je gaat klieren, dan moet je toch maar mee gaan doen en dan kan hij mee gaan vallen.'

Anderzijds de meer op verandering gerichte reacties:

'Ik had een hele strenge onderwijzer en als je dan na de les tegen hem zei: "doe niet zo streng", dan ging hij alleen nog maar strenger doen. Als je een beetje normaal ging doen, een beetje meedeed, dacht hij: "nu kan ik ook wel redelijk doen". Maar erover praten kon je helemaal niet met die man. Dat is meestal met mensen die streng zijn, daar kan je praktisch niet mee praten. Ik denk dat hij zich bedreigd voelt als zo'n klein joch tegen hem zegt dat hij minder streng moet doen. Maar ook als andere mensen dat vinden, ouders of de hoofdmeester.'

'Aan het begin van de zesde klas, toen moest hij de hele tijd mij hebben. Toen werd ik al alleen

Ik vond het fijn dat er geen jongens in onze basisschool waren. Onze juf was wel lief en aantrekkelijk.

gezet die eerste week. Nou toen heb ik hem een keer gezegd dat ik dat niet leuk vond. En later, als ik zat te ouwehoeren, zei die dat ik op moest houden, anders moest ik alleen zitten. Dus eerst zette hij me meteen alleen en later gaf hij eerst een waarschuwing.'

'We hebben het ook eens tegen een andere meester gezegd, toen was de onze ziek, wat we verkeerdt aan hem vonden. Nou en zó'n lijst kwam er. Nou en later vroeg hij het zelf ook. Eerst was hij heel kattig. Maar later merkte je er wel iets van, hij was wel een klein beetje veranderd, maar het was aan het eind van het jaar.'

'Volgens mij, als je als onderwijzer zegt dat je je wilt veranderen, gaan leerlingen je al een stuk aardiger vinden ...'

'Een heleboel van die leraren werken volgens één methode. En als een leerling dan zegt bijvoorbeeld "houdt u nu eens uw bek, wij willen ook wel eens wat zeggen!" — dan moet hij voor zichzelf helemaal opnieuw beginnen ...'

Een jongen sluit het gesprek af met de rake opmerking: 'Ook al hebben we wat geleerd van dit gesprek, dan is er nog niks veranderd aan onze leraren. Van wiskunde bijvoorbeeld of Frans.'

Slot

We denken dat we door dit voorproject een bijdrage hebben geleverd om de grote overgang van basisschool naar voortgezet onderwijs wat minder abrupt te laten verlopen. Voor ons was belangrijk dat sommige kinderen op de basisschool aan projecten hebben gedaan en daardoor een vaststaand

beeld hadden van wat een project is. Wij wilden ze allemaal voorbereiden op een nieuwe wijze van projecten doen: de open projecten zoals ze aan het Wagening Lyceum ontwikkeld zijn.

Daarvoor vonden we het belangrijk dat de grote diversiteit aan onderwijservaringen die in een eerste brugklas aanwezig is door de kinderen zelf onder de loep genomen zou worden. We hebben niet alleen het emotioneel beleven van de school, maar ook de maatschappelijke ongelijkheid en onrechtvaardigheid van ons onderwijssysteem voor kinderen onderzoekbaar gemaakt. Gevoelig worden voor dit onrecht kan een basis zijn om in de toekomst ook een bijdrage aan het opheffen ervan te leveren!

Noten

- 1 Voor publikaties over open projectonderwijs zie de publikaties van Theo Jansen en Kathinka van Dorp in de literatuurlijst achterin dit nummer.
- 2 De Stichting Ontwikkeling Projectonderwijs (SOP) begeleidt, ontwikkelt, onderzoekt en verspreidt samen met groepen leraren open projectonderwijs en daarmee verbonden vernieuwingen zoals heterogene tafelgroepen en mondiale solidariteit. Er zijn ook videofilms, fototentoonstellingen en leerkrachten die over projectonderwijs komen vertellen. SOP, Acaciastraat 36, 6521 NG Nijmegen, tel. 080 — 230018.
- 3 Omdat Centrum Oud-West dat jaar (1979/80) pas begonnen was, wilde de school het bezoek later in het jaar hebben. We beschrijven het bezoek in het kader van het voorproject, omdat het daar een verlengstuk van was. Mochten mensen geïnspireerd worden om zo'n voorproject op te zetten, dan denken we dat het goed past in het onderzoek naar ex-zesdeklassers.

De kinderen van hogere klassen zijn zeer ellendig en ze denken altijd dat ze groot zijn.